

Marija Makarovič

PREDGRAD IN PREDGRAJCI

NARODNOPISNA PODOBA BELOKRANJSKE VASI

Kočevje, Kuturna skupnost Kočevje, 1985. — 508, XII str., ilustr.

Marija Makarovič je vrsti etnoloških monografij o posameznih slovenskih krajih (Narodopisna podoba Mengša in okolice, Mengeš 1958; Kostanjevica in okolica. Narodopisni oris, Kostanjevica na Krki 1975; Strojna in Strojanci. Narodopisna podoba koruške hribovske vasi, Ljubljana 1982) dodala najnovejšo, kakor sama pravi, »mikroetnološko monografsko delo o kulturi in življenju« prebivalcev vasi Predgrad v Poljanski dolini ob Kolpi.

Začetki vasi Predgrad, ki je leta 1983 štela 133 prebivalcev, segajo v srednji vek, ko se je razvila v povezavi z gradom (prvikrat omenjenem l. 1325), kjer je bil sedež zemljiškega gospostva Poljane. V 16. stoletju so širše območje naselili Uskoki, ki so pribežali pred Turki. Njihova navzočnost je pustila v kulturi teh krajev, posebno v rodbinskih priimkih, plesih, glasbi in jeziku močne sledove. Pretežno kmečko prebivalstvo je od sredine 16. stoletja do sredine 19. stoletja naraščalo, nato pa neprekinjeno upadalo. Potem ko je trtna uš uničila vinograde v Beli krajini, se je v 19. stoletju pričelo tudi izseljevanje v Ameriko.

Avtorica je vse pojave v kulturi in življenju prebivalcev Predgrada preučila zgodovinsko, tako da je stalno segala v čim globljo preteklost in sledila spremembam

do današnjih dni. V pomoč so ji bili bogati viri v Arhivu Slovenije (npr. Terezijanski kataster, Franciscejski kataster, zapuščinski inventar grofa Ignaca Auerperga, urbarji gospostva Poljane itn.), v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani in v Župnijskem uradu Stari trg ob Kolpi (krstne, poročne in smrtne knjige). Poleg teh je imela na voljo tudi izjemno zanimiva pričevanja prebivalcev, posebej Mete Štaudohar (npr. rokopisi in objavljeni članek o izseljenstvu, o Predgradu in Predgrajcih, o kresnem večeru, o življenju na vasi nekdanj in danes, o narečnih besedah) in Marije Rode (rokopisa o zgodovini Predgrada in opis predgrajskih običajev in navad v prejšnjih starih časih), pisma, šolske kronike in podobno gradivo.

Knjiga vsebuje poglavja: Nekaj osnovnih podatkov o Predgradu in Predgrajcih; o pomembnejših zgodovinskih dogajanjih; krajevna in vaška skupnost; gibanje prebivalstva; družbeni sestav in razlikovanje; naselje; viri preživljanja; delo in razmerje do dela; potrošnja; poglaviti živiljenski mejniki; družinska skupnost; medsebojni stiki in sodelovanja; družabno življenje; znanje, obzorje in ustvarjalnost; zdravstvo; verovanja. Poglavji petje in ples, ki sta uvrščeni in družabno življenje, sta obdelala Zmaga Kumer in Mirko

Ramovš. Na koncu knjige najdemo še Slovarček narečnih izrazov.

Vse, kar Marijo Makarovič kot etnologijo zanima, je očitno težko povezati in razvrstiti v enovit sistem, saj se njeno opazovanje, zapisovanje in razmišljanje ustavlja ob najraznovrstnejših detajlih in vprašanjih. V vseh poglavjih, posvečenih posameznim kulturnim področjem, imamo opraviti z metodološko in vsebinsko heterogenostjo: na eni strani sledimo podrobnim opisom in tabelarnim prikazom, ki prenašajo na nas avtoričino zanesenost ob predmetih, postopkih in dogodkih, ki meji na umetniško navdahnjenost, na drugi strani pa razmišljanjem, ki nam posredujejo individualne usode, družbene odnose, psihološke posebnosti in filozofske koncepte, značilne za to belokranjsko vas.

Avtorica se očitno zaveda, da mora ohraniti dokumente in pričevanja o zginjajoči kmečki kulturi, zato se neutrudno in z velikim znanjem posveča njenim snovnim, družbenim in duhovnim področjem. Kakor je v tem pogledu knjiga dragocena, pa se ne moremo znebiti vtisa, da so področje, v katerega avtorica vlaga največ moči in v katerem morda tudi vidi bistveni cilj svojega dela, družbeni odnosi in etnopsihologija. V vseh poglavjih najdemo podpoglavja o vrednotenjih, o odnosih, o mnenjih,

avtorica pa je uvedla tudi nekatera za etnologijo nova področja, npr.: o vrednotenju doma in domačega kraja, o odnosu do živine, o odnosu do dela, do kmečkega poklica, do zaposlitve, o pomenu in vrednotenju dela v tiskih, o odnosu vaškega in družinskega okolja do zaljubljenec, o gmotnem in osebnem vrednotenju zaročencev, o odnosu do smrti in umrlih, o vrednotenju osebnih lastnosti v družini, mnenja o spolnosti, o odnosu staršev do šolanja otrok, o odnosu do skupnostnih meril, o odnosu do starejšega izročila, do gospodarskih in družbenih sprememb, do nekaterih zgodovinskih osebnosti, o pomenu prijaznega govora, o odnosu do alkohola in alkoholizma, mnenja o opitosti, o odnosu do samomorilnosti, do verskih nauk, o pomenu vere, o potrebnosti vere, o ločitvi cerkve in države, o odnosu do duhovščine in duhovniškega poklica. Za nekatera vprašanja je avtorica prebivalce posebej anketirala in z iz-

sledki opremila svoja razmišljanja. O vseh teh vprašanih je seveda nemogoče pisati enako poglobljeno, zato je knjiga heterogena tudi v tem pogledu. Vendar pa je za delo v celoti značilno, da avtorica raje žrtvuje sistematičnost, kakor da bi zmanjšala pestrost dragocenega gradiva, in to se ob koncu pokaže kot njegova kvaliteta.

Tako kakor za vse dose-danje delo Marije Makarovič je tudi za to knji-go značilna avtoričina izvirnost v več pogledih.

V Predgradu je ponovno uveljavila svojo posebno delovno metodo, ki zahteva dolgotrajno bivanje v preučevanem kraju, vživljanje v življenski ritem prebivalcev, opazovanje z udeležbo, zbiranje podatkov z usmerjenimi in neusmerjenimi pogovori in anketami o izbranih vprašanjih. Ta metoda je sicer v etnologiji splošno znana in tudi drugi etnologi »se udeležujejo in opazujejo«, a do te mere je pri nas ni razvil nihče. Ta

»mikroetnološka monografija« je pred nami kot možen zgled idealne etnološke monografije, ki obsega vsa področja od materialne do duhovne kulture — vse, kar je za kraj in njegove prebivalce značilno, in to od najgloblje dosegljive preteklosti do danes. Monografije spod peresa Marije Makarovič so tako tudi najdoslednejša uresničitev cilja, ki so mu bile namenjene Vprašalnice I—XI Etnološke topografije slovenskega etničnega ozemlja. Ob knjigi Predgrad in Predgrajci bi se lahko razvil koristen pogovor o avtoričini metodologiji, selektivnosti gradiva in utemeljenosti zaključkov, še posebej, če bi potekal kot nadaljevanje pred leti začete razprave o etnoloških monografijah. Vendar pa je za oceno njenega dela veliko pomembnejše spoznanje, da slovenska kmečka kultura nepreklicno zginja in da so raziskave, ki jo ohranjajo v tako živi in raznovrstni podobi, neprecenljive. *Mojca Ravnik*

NOVA PLOŠČA SLOVENSКИH LJUDSKИH PESMI SLOVENSKE LJUDSKE PESMI IN GLASBILA II RTB, LP 2510103, stereo

V novembru je izšla dolgo pričakovana druga plošča iz serije Slovenske ljudske pesmi in glasbila. Kakor prva je tudi ta delo Mire Omerzel-Terlep, Matije Trlepa in Bogdana Hermanove. Terlepova sta prispevala instrumentalni del, Bogdana Herman pa vokalni. Plošča vsebinsko dopolnjuje prvo, ki je izšla leta 1982 in je vsebovala večinoma pripovedne pesmi.

Na plošči je posnetih sedemnajst pesmi z vseh koncev Slovenije: Primorske, Gorenjske, Dolenjske, Prekmurja, Bele krajine in Štajerske. To so v glavnem balade, ki jih pri nas ne poznamo več ali pa se jih spominjajo in jih znajo zapeti le še redki posamezniki. Predstavljena glasbila se omejujejo na citre in na doma izdelana, preprostejša glasbila: bordunske in violinske

citre, boben, ustne orglice, rog, pojoča žaga, zvončki, gudalo, čivink in buče. Strokovni komentar v obliki obsežnejšega priloženega teksta v slovenskem in angleškem jeziku je prispevala Mira Omerzel-Terlep. Uvodni besedi o zgodovini in razvoju ljudske glasbe na Slovenskem in njeni interpretaciji sledijo podrobne razlage vsake pesmi in slike z opisom glas-